

8ste VERGADERING. — 27 DECEMBER 1888.

Mededeeling van ingekomen stukken.

8ste VERGADERING.

VERGADERING VAN DONDERDAG 27 DECEMBER 1888.

(GEOPEND TE 2 UREN.)

Ingekomen: 1°. berichten van leden, verhinderd de vergadering bij te wonen; 2°. Regeeringsbescheiden; 3°. boekwerken; 4°. een adres; 5°. wetsontwerpen. — Regeling van werkzaamheden. — Behandeling van de wetsontwerpen, houdende vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1889 en tot aanleg van een spoorweg Warong Bandreg-Tjilatjap; aanvang der algemeene beraadslaging.

Voorzitter: de heer **Schimmelpenninck van der Oye**.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 44 leden, te weten de heeren:

Viruly, Blussé, Melvil van Lynden, Henri Smits, Verbeijen, Van Nagell van Ampsen, Alberda van Ekenstein, Hengst, Six, Donker, Wertheim, Van Zuylen van Nyevelt, Fransen van de Putte, Welt, Van Swinderen, Van Welderen Rengers, Pijnappel, Van der Goes van Dirxland, De Vos van Steenwijk, Van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Pyls, Bultman, Regout, Van der Breggen, Prins, Huydecoper van Maarsseveen, Thooft, Stork, Vening Meinesz, Magnée, Vlieland Hein, Smits, Van Tienhoven, Breuning, Smits van Oijen, De Bruyn, Van Nispen, Muller, Van Gennep, Insinger, Moolenburgh, Kappeyne van de Coppello en Coenen;

en de heeren Ministers van Koloniën, van Justitie en van Binnenlandsche Zaken.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De **Voorzitter** deelt mede:

A. dat zijn ingekomen:

1°. berichten van de volgende leden dat zij verhinderd zijn de vergadering bij te wonen: de heeren Van Akerlaken, Van Eysinga en Blijdenstein, zonder opgave van redenen, eerstgenoemde ook de volgende; de heer Van Naamen van Eenmes wegens familieomstandigheden, en de heer Van Lier door ambtsbezigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

2°. de volgende Regeeringsbescheiden:

van het Departement van Marine, bescheiden, vermeld in de Memorie van Toelichting bij de Marinebegroting voor 1889;

van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, het verslag van den Raad van toezicht op de spoorwegdiensten over 1887;

van het Departement van Koloniën, betreffende het tijdstip van inzending aan de Staten-Generaal van de rekening wegens het Iste hoofdstuk der begrooting van Nederlandsch-Indië over het dienstjaar 1886.

Deze stukken zullen ter griffie nedergelegd worden; de missives waarbij de bescheiden zijn ingezonden, worden voor kennisgeving aangenomen.

3°. de volgende boekwerken:

van den schrijver: de Grondwet, Toelichting en Kritiek van de wijzigingen in 1887 ingevoerd, door mr. J. T. Buys, 3de deel;

Berichten en mededeelingen der Vereeniging voor Lijkverbranding, 13de jaargang 1888 n°. 3 en 4;

Eenige schetsen van de stelling van Amsterdam, December 1888, met toelichting van den heer Seyffardt, lid der Tweede Kamer.

Deze werken zullen geplaatst worden in de boekery der Kamer.

4°. een adres van C. M. Visser, kapitein van het Oost-Indische leger, thans met verlof hier te lande, wonende te Haarlem, daarbij verzoekende om »zoo mocht blijken, dat de Instructie, geheim, betreffende het inschrijven en verzenden van de conductelijsten der in de koloniën dienende hoofd- en verdere officieren niet naar eisch, billijkheid, rechtvaardigheid en nauwgezetheid op hem is kunnen zijn toegepast, ten gevolge waarvan zijne carrière in de toekomst ernstig in gevaar werd gebracht, tot redres het noodige wel te willen verrichten.

Dit adres zal verzonden worden naar de Commissie voor de verzoekschriften.

5°. van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de volgende door haar aangenomen wetsontwerpen:

vaststelling van de hoofdstukken V, VI, VIIA, VIIB, VIII, IX, X, XI der Staatsbegrooting en tot aanwijzing der Middelen, voor het dienstjaar 1889;

begrooting van de uitgaven ten behoeve der voltooiing van het vestingstelsel, dienst 1889;

vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van Staatsspoorwegen, dienst 1889;

naturalisatie van J. G. Klostermann en zeven anderen; drie tot bekrachtiging van provinciale belastingen in Overijssel;

bekrachtiging eener provinciale heffing in Zeeland;

bekrachtiging van den onderhandschen verkoop van een stuk grond te Vlissingen aan de gemeente;

regeling der ontvangsten en uitgaven van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren voor 1889;

wijziging van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1887;

bekrachtiging eener provinciale heffing in Limburg;

overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk gesloten nopens de grensregeling tusschen Suriname en Fransch-Guyana.

Deze wetsontwerpen zullen naar de afdelingen verzonden worden.

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

De **Voorzitter**: Ik heb de eer aan de Kamer mede te deelen dat, volgens besluit der Centrale Afdeling, heden avond te acht uren de meest spoed vereischende wetsontwerpen in de afdelingen zullen onderzocht worden, terwijl het onderzoek van de overigen na het Nieuwjaarsreces zal geschieden.

Voorts dat de Commissie van Rapporteurs gereed is met haar Eindverslag over het wetsontwerp tot verzekering van de toepassing van de bij het Wetboek van Strafvordering toegelaten vrijheidsbenaming.

Dit stuk is reeds gedrukt en rondgedeeld; de dag der behandeling van het wetsontwerp zal later worden bepaald.

Aan de orde is de behandeling van de WETSONTWERPEN TOT VASTSTELLING DER BEGROOTING VAN NEDERLANDSCH-INDIË VOOR HET DIENSTJAAR 1889, EN TOT AANLEG VAN DEN SPOORWEG WARONG BANDREG-TJILATJAP. (4)

De algemeene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Six**: Ik meen te mogen zeggen, op de Indische begrooting eene bijzondere betrekking te hebben. Toen die begrooting voor de eerste maal aan de Vertegenwoordiging werd onderworpen, was ik aan hare samenstelling niet vreemd geweest. Dit heeft gemaakt dat ik, sedert, de behandeling van die begrooting nooit onopgemerkt kon laten voorbijgaan, en vanzelf heb ik mij daarbij ook altijd een bescheiden oordeel veroorloofd over den Minister, die haar verdedigde. Ik geloof niet te kort te doen aan een van de bewindslieden, die zich achtereenvolgens tot die taak groepen zagen, wanneer ik zeg, dat zij nu in handen is van een man van zeer groote werkkraft, die meermalen getoond heeft een warm hart te hebben voor de inlandsche bevolking en die uitmunt door eene buitengewone kennis van de Indische Staatsinstellingen en daarbij door eene zeldzaam geëvenaarde vaardigheid in het debat.

Ik wensch aan die groote hoedanigheden van den Minister ongeveinsde hulde te brengen; maar hoeveel voortreffelijks ik ook te erkennen en te waardeeren heb, toch gevoel ik mij genoopt te doen blijken van ernstige bezorgdheid.

Om daarvan reden te geven behoeft ik niet terug te treden in het rijke parlementaire verleden van den Minister. Ik heb alleen te wijzen op enkele dingen, die hij ons te aanschouwen gaf sedert hij aan het hoofd staat van het Departement van Koloniën.

Bij de opening van de tegenwoordige zitting van de Staten-Generaal ontvingen wij de mededeeling van de benoeming eener veelbesproken commissie. De Minister hechtte zooveel gewicht aan het optreden van die commissie, dat hij, bij die plechtige gelegenheid, daarvan door de Regeering deed gewagen. Omtrent de wording van die commissie, omtrent de keuze van hare leden heeft de Minister overleg gepleegd met iemand, dien hij nog moest leeren kennen, dien hij weldra zou leeren kennen uit een geschrift, dat noch hij, noch ik in bescherming neemt. In de commissie riep de Minister bij voorkeur geneeskundigen, vooral officieren van gezondheid van het Indisch leger, maar als secretaris voegde hij haar een man toe geheel vreemd aan de medische wetenschap, wien het dus zeer moeilijk zou moeten vallen om de beraadslagingen van geneeskundigen over eene ziekte te volgen en nog veel moeilijker om daarvan een juist verslag te geven; een man die daarenboven — te recht of ten onrechte, ik kan het niet beoordeelen, maar naar de publieke notoriteit — zich niet mag verbeugen in de achting van het Indische leger. Vandaar verwikkelingen die, dunkt mij, iedereen had kunnen voorzien; verwikkelingen, die de zoo noodig geoordeelde commissie hebben doen uiteenspaten. De Minister had gelegenheid om over hetgeen met die commissie gebeurd is, verschillende vragen, die tot hem gericht werden in de andere Kamer, te beantwoorden, en drie weken nadat op plechtige wijze van de benoeming van de commissie aan de Staten-Generaal mededeeling was geschied, verklaarde de Minister dat aan het licht van

die commissie zoo zeer behoefte niet meer is, omdat een Indisch officier hem gebleken was de beri-beriziekte tot een punt van onderzoek en studie te hebben gemaakt. Zoo zou de Minister van Justitie, wanneer onverhoopt de Commissie tot herziening van het Burgerlijk Wetboek ineenviel, het nut van haren arbeid kunnen verkleinen, op grond dat één zeer bekwaam advocaat zich die herziening tot levenstaak had gesteld. Maar wat mij ook vooral heeft getroffen is het volgende. Tijdens het begrotingsdebat in de andere Kamer is men teruggekomen op de antwoorden, die de Minister bij gelegenheid van de interpellatie had gegeven; men beklagde zich over de mindere juistheid en mindere volledigheid van de toen door den Minister gegeven antwoorden, en 's Ministers verdediging ontlokte toen aan een man, wiens oprechtheid en wiens zachtheid van oordeel algemeene waardeering vinden, deze verklaring, dat 's Ministers volkomen tevredenheid over de verhouding van zijne mededeelingen tot de geheele waarheid hem ook met het oog op de toekomst eenigszins verontrustte. Op den weg, door den Minister met die Commissie afgelegd, liggen veel sporen; het is mij niet mogen gelukken, daaronder het spoor te vinden van te waardeeren beleid.

Eene andere regeeringsdaad heeft mijn vertrouwen niet minder geschokt: de benoeming van den heer Sol. Die benoeming is niet gerechtvaardigd, noch door de gunstige gevolgen waarop de jongste Memorie van Antwoord de aandacht vestigt, noch door het beroep op geldelijke vergoedingen, die vroeger wel eens zijn verleend aan hen, die men verongelijkt achtte, noch ook door de opmerking aan de Tweede Kamer, dat zij er vroeger wel aanleiding toe gaf dat een Indisch officier tot lid van de Rekenkamer hier te lande werd benoemd. Wat die gevolgen betreft, het is duidelijk dat die ook langs anderen weg konden worden verkregen. Wanneer aan den heer Sol, op het voetspoor van vroeger, eene geldelijke belooning verleend ware, ook dan zou het vertrouwen van Nederlandsch-Indië op de rechtvaardigheid van de Nederlandsche Regeering versterkt zijn geworden. Daarbij zou dan nog dit voordeel zijn verkregen, dat het korps Indische ambtenaren niet ware teleurgesteld en dat het vertrouwen ook speciaal van die ambtenaren op de billijkheid van de Nederlandsche Regeering ware versterkt. Het zou toch zeker wel mogelijk zijn geweest in dat uitgebreide korps den *right man* te vinden, na wiens benoeming de Minister, evenals hij na de benoeming van den heer Sol deed, met evenveel gerustheid had kunnen verklaren dat de Rekenkamer in Indië met een hoogst bekwaam en ijverig lid was verrijkt.

Het beroep op de vroegere geldelijke vergoeding laat nog altijd de vraag open, in hoever het geoorloofd is een gewichtig staatsambt te gebruiken tot vergoeding van geleden onrecht. Eindelijk de opmerking aan de Kamer, die stof geeft tot ernstiger bedenking. Indien al vroeger de Tweede Kamer een Indisch officier heeft aanbevolen als financieele specialiteit, terwijl zij hare keus had kunnen vestigen op mannen, die zich later aan het hoofd geplaatst zagen van het Departement van Financiën, daardoor is de goede grond voor die keuze, hoe gelukkig in hare gevolgen ook gebleken, nog niet bewezen. En voor zoover de Minister de oude geschiedenis ophaalde om der Kamer te doen gevoelen, dat het haar allerminst voegde, hem de benoeming van den heer Sol te verwijten, omdat zij wel erger gedaan had, veroordeelde de Minister door die opmerking zijn eigen daad. Maar dit alles daargelaten, dit staat vast dat het opnemen van eene candidatenlijst door eene talrijke vergadering, eene van die handelingen is, waarvan ten slotte niemand de verantwoordelijkheid draagt, zoodat hij, die eene regeeringsdaad kan vergelijken met zulk eene handeling, die haar kan verdedigen op grond van zulk eene handeling, weinig besef verradert van ministerieele verantwoordelijkheid.

Ik heb met groot leedwezen, toen de intrekking van de opiumpacht in Atjeh ter sprake kwam, den Minister buiten eenige noodzakelijkheid, het groote begiusel van art. 54 van onze Grondwet hooren ter zijde stellen, en met niet minder leedwezen eenige oogenblikken daarna

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

den Minister een woord over de verdediging van Indië, ontleend aan eene Indische dépêche, hooren openbaar maken, die blijkbaar door den afgetreden Landvoogd uitsluitend was bestemd voor 's Ministers kabinet. Ik zal dat woord niet herhalen. En voor dat woord en voor hetgeen ik zeide over de onschendbaarheid der Kroon, mag ik verwijzen naar pag. 226 van de *Handelingen*.

Het was mij eene teleurstelling dezen Minister ingenomenheid te hooren betuigen met het denkbeeld van toeleenheid tusschen Indië en het Moederland. Ingenomenheid dus met vrijen invoer van Nederlandsche producten in Indië; ingenomenheid met den terugkeer tot bescherming van de Nederlandsche nijverheid ten koste van de inlandsche bevolking, met terugkeer tot de talloze misbruiken verbonden aan de vroegere certificaten van oorsprong, die weder noodig zouden worden; ingenomenheid met zeer sterke vermindering van de opbrengst der inkomende rechten, waarin dan toch door heffing van nieuwe, of verhooging van bestaande belastingen zou moeten worden voorzien; en eindelijk ingenomenheid met uitgaande rechten, te heffen van Indische producten die naar elders worden vervoerd dan naar het moederland, eene heffing die aan de Indische planters het recht zoude ontnemen om de meest voordeelige markt te zoeken. Hoe die ingenomenheid is overeen te brengen met eene staatkunde die zich gaarne Christelijk noemt, hoe zij kan worden betuigd door een Minister die er roem op draagt de vriend te zijn van den Javaan — dit is mij zoo onverklaarbaar, dat ik aanvankelijk geneigd was in die betuiging niet meer te zien dan de onschadelijke weerklink van een verkiezingsprogramma. Maar ik heb mij dien troost moeten laten ontvallen, nadat een van de hoofdleiders der kerkelijke partijen ons leerde, dat men wel in den verkiezingsstrijd woorden moet gebruiken, die een oogenblikkelijken indruk maken, maar dat men na den verkiezingsstrijd de zaken weer bij haren dagelijkschen naam behoort te noemen. De Minister sprak na den verkiezingsstrijd, en dit maakt mij ongerust voor de toekomst.

De overgrote meerderheid van het Nederlandsche volk hecht groote waarde aan een voorbehoedmiddel, waarvan het nut gedurende bijna eene eeuw is gebleken en waarvan de heilzame werking door bijna alle geneeskundigen erkend wordt. Wij weten het: de Minister heeft met enkelen daaromtrent eene afwijkende opvatting, maar ik had mij gevleid, dat hij bij zijn optreden die opvatting zou hebben laten rusten. Hijzelf had daartoe alle aanleiding gegeven, want in de begrooting, zooals zij aan de Staten-Generaal is voorgelegd, vinden wij voor memorie uitgetrokken de kosten van een *parc vaccinogene* in de afdeeling Buitenzorg. Dit toch kan moeilijk iets anders beteekenen dan dat de Minister, evenals zijne ambtsvoorgangers, voornemens was, het tot stand komen dier nuttige en lang gewenschte inrichting te bevorderen, dat alleen nog de gegevens ontbraken om de kosten met juistheid te ramen. Indien de zaak dan ook onaangeroerd was gelaten, zouden wij in dien waan zijn gebleven, want eerst nadat uit de Kamer eene stem was opgegaan om te vragen hoe ver de plannen gevorderd waren, vernamen wij, dat de Minister tot niets minder gezind was, dan om daaraan uitvoering te geven. Toen verklaarde zich de Minister ook thans nog een sterk tegenstander van de vaccine, en hij zeide dan ook zich te moeten onthouden van maatregelen, die den ijver voor de vaccinatie konden prikkelen.

Wat mij echter boven alles bedenkelijk voorkomt, en waarbij al hetgeen ik reeds genoemd heb nog minder beteekenis heeft, is de wijze, waarop de Minister uiting geeft aan zijne godsdienstige overtuiging. Ik wensch die overtuiging volkomen te eerbiedigen; maar ook met die overtuiging kan men zich veilig neerleggen bij de meening van een geloofsheld, van een verheven geest. Ik bedoel Alexandre Vinet, die tot deze slotsommen kwam: »Le gouvernement, qui est le représentant de la société civile, n'a pas de religion et ne saurait en avoir... Les relations, qu'on a établies entre l'état et la religion, entre la société politique et le royaume des cieux me paraissent, je l'avoue, adultères et funestes... A l'état le domaine du droit, à l'homme la vérité et le devoir.»

Dit is het standpunt van den Christen, die zóó zeker is van de kracht en van de eindelijke zegepraal der geopenbaarde Waarheid, dat hij voor haar den steun van aardsehe machten niet behoeft, noch dien van Ministers, noch ook dien van eene heilige alliantie, door vorsten aangegaan. Ik wenschte wel, dat ook de heer Minister dit standpunt, dat mij zoo gezond en zoo waar voorkomt, mocht kunnen innemen; maar wanneer hij dit niet kan doen, mag hij toch niet vergeten dat, in een land, waar ieder zijne godsdienstige meening met volkomen vrijheid belijdt (art. 119 Regeeringsreglement) van *Regeeringswege* geen voorliefde voor een bepaalden godsdienst mag worden aan den dag gelegd. Tegenover de Regeering hebben de belijders van alle godsdiensten volkomen gelijke rechten en zij hebben er daarom ook recht op, dat hunne godsdienstige meening door de Regeering worde geëerbiedigd.

De Minister, die anders doet, die zijne persoonlijke overtuiging in regeeringsstukken, in parlementaire redevoeringen aanprijst, verdedigt en verkondigt, gaat, naar mijne overtuiging, zijne roeping te buiten, en hij brengt de maatschappelijke orde in gevaar.

Maar hij doet nog veel erger. Onbewust, voorzeker, en geheel tegen zijne goede bedoeling, benadeelt hij de heilige zaak, waarvoor hij ijvert, want hij baant den weg voor een eventueelen opvolger, om ook in regeeringsstukken en van de regeeringstafel, ongodistische meeningen aan te prijzen en te verkondigen.

Ik heb gezegd, wat naar mijne overtuiging in de gegeven omstandigheden in 's lands belang gezegd worden moest. Ik geloof niet te hebben gesproken onder den indruk van zwarte schaduwbeelden. Ik meen alleen te hebben gewezen op bedenkelijke werkelijkheid.

De ervaring van weinige maanden, zij wekt bij mij de bekommerende vraag, wat ons te wachten staat, als de heer Minister zijne begrootingen zal zien aangenomen, eene vraag, die mij des te meer verontrust, wanneer ik bedenk, hoe uitgebreid de bevoegdheid is van den Minister van Koloniën, hoe zijn arbeidsveld en zijne macht oneindig veel grooter zijn dan die van een der andere raadsliden van de Kroon, en hoe met eene enkele aanschrijving, misschien door hartstocht of opvatting ingegeven, het lot van millioenen menschen kan zijn gemoeid.

Ik zie niet voorbij, dat de heer Minister de goedheid had, eene poging te doen, om ons gerust te stellen.

Wij lezen in de jongste Memorie van Antwoord: »dat de Minister zeer gaarne, en met den meesten ernst, zal trachten zich los te maken van de eigenschappen, die men in hem als staatsman, aan het hoofd van het Departement van Koloniën, meent te moeten afkeuren.»

Ik neem die woorden op als ternêrgeschreven in vollen ernst. Maar mijne indrukken zijn van dien aard, dat ik veel meer behoef dan een geruststellend woord om mijne bezorgdheid te zien wijken.

Ik heb met geen ander doel gesproken, dan opdat de Kamer, na dit debat, nadat deze Indische begrooting zal zijn aangenomen, haar oordeel vestige over deze vraag: in hoever politieke overwegingen, in hoever de tegenwoordige politieke toestand des lands de verantwoordelijkheid moeten doen aanvaarden, dat het bestuur van dezen staatsman worde bestendigd? Ik ben de eerste om te begripen dat die moeilijke vraag op verschillende wijzen kan worden opgelost. Maar wat mij betreft, ik acht mij niet verantwoord, wanneer ik hier niet met diepen ernst een *caveant consules* uitspreek; de Kamer wake voor het belang van Nederland en zijne koloniën!

De heer **Van Gennep**: Wie de schoone rede van den vorigen geachten spreker heeft aangehoord met al de aandacht die ze waardig is, kan, dunkt mij, een gevoel van teleurstelling niet onderdrukken, dat de nieuwe acra die, naar men dacht, ten gevolge van de grondwetsherziening, ook voor Indië zou zijn aangebroken, wordt ingeleid met een Minister van Koloniën, over wiens ministerieel beleid, met erkenning overigens van zijne groote begaaftheden, bij ernstige mannen twijfel bestaat. Ik betreur dit te meer

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

omdat, nadat de meer vrijzinnige koloniale beginselen burgerrecht in Nederland hebben verkregen en bij de laatste verkiezingen vrij algemeen zijn vooropgezet, op koloniaal gebied hartelijke samenwerking van alle partijen alleszins wenschelijk en bereikbaar ware. Een kundig Minister van Koloniën, wiens persoonlijkheid algemeen vertrouwen inboezemde, zou onder die omstandigheden een zegen voor Indië en dus ook voor Nederland zijn geweest en eene krachtige impulsie hebben gegeven tot verbetering van Indische toestanden.

Gedane zaken nemen echter geen keer en staande voor een Minister van Koloniën die het vertrouwen van dit Kabinet blijkt te bezitten, wensch ik van den nood eene deugd te maken en — waarom zou ik het niet reeds nu zeggen — eene afwachtende houding aan te nemen. Thans reeds op grond van den gerezen twijfel een veroordeelend vonnis te helpen wijzen zou ik voor mij niet gewettigd rekenen.

Daarvoor ontbreekt mij alsnog de noodige zekerheid, en gaarne beken ik het, bij den tegenwoordigen stand der partijen in de beide Kamers, het noodige inzicht omtrent de gevolgen.

Te minder zou ik geneigd zijn daartoe mede te werken, omdat ook velen in Nederland en Indië van dezen Minister nog groote verwachtingen koesteren, deels juist om zijne eigenaardigheden, waarin zij karakter meenen te zien, deels om de teleurstellingen, veroorzaakt door vroegere Regeeringen, die aan zijne doorgaande en felle oppositie hebben blootgestaan.

Ongaarne zou ik dus op anderen dan op dit Ministerie en op dezen Minister de verantwoordelijkheid doen rusten, indien die verwachtingen opnieuw wierden teleurgesteld.

Wat bij mij echter den doorslag geeft, is dat tegenover de schaduwzijden ook lichtzijden staan. Deze Minister wil onderwerpen ter tafel brengen, die dringend noodig hebben om aan de orde te worden gesteld. Of hij de daaraan verbonden vraagstukken tot eene gewenschte oplossing zal brengen laat ik in het midden; maar zeker acht ik het, dat ze, eenmaal in beweging gebracht, niet meer zullen gaan rusten, alvorens eene betere regeling dan de tegenwoordige is verkregen.

In de politiek van dezen Minister ligt dus voor mij een vergezicht, nevelig wellicht, en dat wij onder zijne leiding misschien nimmer zullen bereiken, maar althans eene aangename variatie van dat eeuwige, vervelende uitzicht op de ijzeren wanden der schatkist.

Dit weinige tot toelichting van mijn standpunt tegenover dezen Minister. Moest ik het in twee woorden samenvatten, ik zou zeggen: niet hartelijk, maar ook niet onwelwillend.

Natuurlijk zou dat standpunt een ander zijn, zoo ik een dadelijk gevaar meende te zien, dat in Indië met erkende regeeringsbeginselen zou worden gebroken. Ook na de rede van den geachten vorigen spreker kan ik echter het bestaan van zoodanig gevaar voor het oogenblik niet inzien.

Een voornaam punt, door hem aangevoerd, betreft de eenheid van tolgebied. Ik geloof echter niet dat van dien kant groot gevaar te duchten is. Ik acht die geheele zaak eene illusie, een lokaas, dat bij sommige gelegenheden aan onkundigen wordt voorgehouden, maar dat terugwijkt als men er naar grijpen wil. Eer die toleenheid zou kunnen worden ingevoerd, moet er nog zooveel voorzien en geregeld worden, wat niet voor voorziening en regeling vatbaar is, dat men dit punt, dat in het zoogenaamd anti-revolutionair Program van Actie is neergelegd, gerust kan toevoegen aan de onmogelijke voorwaarden bij testamentaire beschikkingen, die als niet geschreven worden beschouwd.

Wat de bemoeiingen met de zending betreft, deze zou ik werkelijk een groot gevaar achten, indien de Minister ons niet pertinent verzekerd had, dat hij zich niet direct met het zendings- en bekeeringswerk zal inlaten.

Ook de hygiënische begrippen van den Minister schijnen zich, blijkens zijn antwoord op het Voorloopig Verslag der Kamer, van lieverlede naar het ministerieele standpunt te schikken, en de Gouverneur-Generaal is op dit punt correct. Met genoegen zag ik althans uit de laatste mailberichten dat, in verband o. a. met eene circulaire van den

Minister van Oorlog, door de Indische Regeering aan het civiel bestuur is gelast, het geneeskundig onderzoek van zekere vrouwen ten strengste toe te passen.

Wat het gebeurde met zekere benoemingen betreft, ik zal daaromtrent niet in bijzonderheden treden, maar er is voor en tegen te zeggen. Bij de benoeming van den heer Sol zou ik zelfs meenen dat het vóór de overhand heeft. Men is tot nu toe niet gewoon, Indische benoemingen zoo nauw op den keper te beschouwen. Heeft er eene bevoorrecht plaats gehad, wat ik niet kan inzien, daar ik den heer Sol, met een eervol verleden achter zich, heb leeren kennen als een zeer bekwaam man, dan zie ik nog liever dat zij geschiedt tot vergoeding van geleden onrecht dan tot belooning van gepleegd onrecht.

Ik wensch thans nog de aandacht te vestigen op een punt dat door den vorigen geachten spreker niet is aangeroerd, en juist mij het langst heeft doen weifelen omtrent het standpunt dat ik tegenover dezen Minister behoorde in te nemen. Ik bedoel de aanschrijving aan den Gouverneur-Generaal tot het sluiten van de geheime kitten. Zij heeft wel geene dadelijke betrekking op deze begrooting, maar kan des te meer invloed uitoefenen op volgende begrootingen. Ik acht ze dan ook van genoeg belang om er nog eens opzettelijk bij stil te staan.

Wat is het geval? Bij Indische algemeene verordening zijn de pachtvoorwaarden geregeld voor den verkoop van opium. Onder die voorwaarden is ook opgenomen het aantal kitten of verkoopplaatsen waarover binnen ieder pachtgebied door den pachter kan worden beschikt. Dat aantal kitten bedraagt voor geheel Java en Madura plus de Lampongsche districten 854 + 1. Nu weet echter ieder die eenigszins bekend is met de opiumpacht, dat de bepaling van het aantal kitten slechts pro forma geschiedt. De officieele statistiek, die voor Nederland met eene bevolking van 4 miljoen zielen 27000 drankverkoopplaatsen of zoogenaamde vergunningen aangeeft, en voor geheel Java en Madura plus de Lampongsche districten, slechts 800 en zooveel opiumverkoopplaatsen, kan aan de vijanden van het stelsel geen wapen in handen geven. En dat te voorkomen is — *et pour cause* — volgens goede oude Indische overlevering het doel van alle wetgeving.

De feitelijke toestand is natuurlijk geheel anders. Een feit is het dat eenvoudig met die bepaling geen rekening gehouden wordt, dat het aantal kitten jaar in jaar uit het vastgestelde getal overtreft en zoo overtreft, dat in eene residentie meer kitten gevonden dan voor geheel Java en Madura, de Lampongsche districten in kluis, zijn toegestaan.

Gaat men nu plotseling den last geven om op die onwettige verkoopplaatsen de wet toe te passen, dan roept men, ja, rechtens een wettelijken, maar feitelijk een spiksplinter nieuwen toestand in het leven. Met welke gevolgen? Daarover bekommert de Minister zich niet. Voor hem is het genoeg: de wet moet worden toegepast.

Dat klinkt nu wel afdoende. Maar is dat juist? Neen, Mijnheer de Voorzitter! Er is in den geheelen Nederlandschen Staat slechts één man, die tot verdediging van eene onvoorzichtige handeling zich nooit kan beroepen op de wet, namelijk wanneer men door de wet, als in casu, verstaat eene Indische verordening. En die man is de Minister van Koloniën.

Wanneer deze een toestand vindt strijdig met eene bestaande verordening en hij wil daaraan een einde maken, dan staan voor hem twee wegen open, of wel den toestand in overeenstemming te brengen met de verordening, of wel de verordening in overeenstemming te brengen met den toestand.

Welke van die twee wegen zal worden gevolgd, is eene quaestie van doelmatigheid, van overleg; en waar het eene zoo netelige zaak als het opium geldt, waarop plaatselijke omstandigheden van zoo grooten invloed zijn, in de eerste plaats van overleg met het Indisch bestuur.

Eene fout dus, die al het water van de zee niet afwascht, is dus mijns inziens dat de Minister eenvoudig achter zijn schrijftafel is gaan zitten en den last heeft gegeven om de wet toe te passen.

Maar nu de zaak zelve? Denkt de Minister werkelijk

8ste VERGADERING. — 27 DECEMBER 1888.

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

dat met het sluiten van de geheime kisten ook het gebruik van amfioen verminderen zal?

Ik zou den Minister te dien aanzien kunnen verwijzen naar eene particuliere correspondentie uit Londen, d.d. 4 December jl., in *Het Vaderland*, waarin de geschiedenis van de gedwongen sluiting op Zondag van de tapperijen in Schotland, Ierland en Wales verhaald wordt.

Wanneer men ziet hoe daar het verbod ontboden wordt, in een modernen Staat, met al zijne politionele hulpmiddelen en zedelijke invloeden, dan kan men begrijpen wat er van een maatregel, als door den Minister gelast is, moet worden in Indië, met zijn handjevol inlandsche, vaak medeplichtige politiebeambten.

Ik kan den Minister echter nog naar beter verwijzen, en wel naar het officieel rapport van den heer Te Mechelen, dat hij zelf aan de Kamer heeft overgelegd. Die hoofdambtenaar, belast met het onderzoek naar de middelen om het verbruik van opium tegen te gaan, heeft het denkbeeld van den maatregel, die later door den Minister gelast is, besproken, en komt tot de conclusie dat dergelijke maatregel tot niets anders kan leiden dan tot vermindering van de baten der schatkist en tot vermeerdering van den smokkelhandel. Ziedaar de uitspraak van den officieelen voorlichter van de Regeering.

De Minister, in het nauw gedreven in de andere Kamer omtrent zijne aanschrijving, is dan ook geëindigd met een beroep te doen op de wijsheid en voorzichtigheid van den Gouverneur-Generaal bij het nemen van den maatregel, die er het gevolg van moet zijn. Ik ondersteun dat beroep, maar is de Minister daarmede verantwoord?

Er is maar een maatregel te nemen, als men de wet moet toepassen, namelijk den residenten aan te schrijven om alle geheime kisten te sluiten. En wanneer de Gouverneur-Generaal tot de bloote uitvoering van den last overgaat — wie is dan de verantwoordelijke persoon?

Zou het daarom niet wenschelijk zijn dat die voorzichtigheid en wijsheid voorzaten bij den Minister, voordat hij dergelijke pertinenten last naar Indië zond? Waarlijk, het opium is geen zaak om met ruwe hand te worden aangevat en ik kan geen groote verwachtingen koesteren van de bemoeiingen van dezen Minister, wanneer hij op die wijze te werk gaat.

Ik zou werkelijk den Minister ernstig in overweging willen geven, zoo al niet om de aanschrijving in te trekken, dan toch om daaraan zoodanige uitbreiding te geven, dat den Gouverneur-Generaal vrijheid worde gelaten naar bevind van zaken te handelen. In de aanschrijving zelve ligt die vrijheid niet opgesloten. De Gouverneur-Generaal kan wel is waar de uitvoering opschorten, krachtens de bevoegdheid hem door het Regeeringsreglement verleend, en over de zaak heen- en weder schrijven, maar hij is daartoe niet verplicht, en formeel gedekt indien hij de aanschrijving uitvoert. Die aanschrijving leidt vanzelf tot het laatste punt wat ik wensch te behandelen.

Ik zie in de mogelijkheid dat dergelijke aanschrijvingen van hier uitgaan, eene zwakke zijde van onze bestuursinrichting voor Indië. Het valt niet te ontkennen, dat de Minister van Koloniën, in wien zich niet slechts het opperste bestuur, maar ook op weinige uitzonderingen na de opperste wetgevende macht over Indië concentreert, voor de uitoefening dier gewichtige taak zoo goed als geheel aan zich zelve is overgelaten. Wel moet hij in sommige en kan hij in andere zaken den Raad van State hooren, maar de adviezen van dien Raad, welke in den regel geheim blijven, bepalen zich tot hun onderwerp en zullen den raadsman der Kroon slechts zelden er van terughouden zijn eigen weg te volgen. Noch de adviezen van den Raad, noch de vaststelling van de Indische begrooting bij de wet zijn in staat om op den dagelijkschen gang van zaken, op de te nemen maatregelen en beslissingen van den Minister dat tegenwicht uit te oefenen, waardoor het persoonlijk karakter der handeling verloren gaat en het gouvernementele karakter wordt gewaarborgd.

Ware een dergelijk tegenwicht aanwezig geweest, eene aanschrijving als de zoo even besprokene zou waarschijnlijk nimmer het licht hebben gezien.

En nu zegge men niet, dat dit bezwaar meer den persoon dan de instelling gelde, want dan antwoord ik: beide.

Wie is in alles en te allen tijde verstandig, wie kan zich, en daarop komt het aan, steeds volkomen gewaarborgd rekenen tegen eenzijdigheid? Eenzijdigheid is bestaanbaar zoowel bij den kouden financier als bij den opgewonden socialen hervormer en den godsdienstigen geestdrijver.

Het eenige onderscheid is dat de eerste meer de vorm van het verstand weet te vertoonen. En toch van hoe ver reikende gevolgen kunnen de fiscale maatregelen zijn; hoeveel kwaads kan er door veroorzaakt, hoeveel goeds er door verijld worden! De directe verantwoordelijkheid moege dus op den persoon rusten, de indirecte blijft ten laste van het stelsel.

Ik zal thans over de theoria niet verder uitweiden, maar wensch nog een beroep te doen op de practijk.

Wij hebben in den laatsten tijd gehad twee afscheidsredenen van afgetreden Gouverneurs-Generaal, een van lord Dufferin, onderkoning van Britsch-Indië, een van den heer O. Van Rees, Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. Beiden dragen namen die genoemd mogen worden en die een groot gezag bezitten in Indische aangelegenheden. Maar welk een verschil in beider appreciatie van hun bestuur!

De eerste — ik citeer uit de *Times* van 4 December jl. — na de bijna onoverkomelijke moeilijkheden van de Regeeringstaak te hebben geschetst, moeilijkheden, waarbij die van Nederlandsch-Indië nog maar kinderspel zijn, juichende in British rule, in British supremacy, die schijnbaar de moeilijkheden moest vermeerderen, maar die inderdaad het eenige middel blijkt te zijn om ze te boven te komen, en wijders de voorspelling uitsprekende, dat zijn opvolger over vijf jaren met even groot goeiegen op den afgeloopen werkring zal terugzien, als hij op den zijne.

De tweede — ik citeer uit de *Jacobine* van 29 September jl. — weeklagende over de tijdsomstandigheden en over het gebrek aan samenwerking, ja den tegenstand door hem van de Regeering in Nederland ondervonden, waardoor zijn wil om voor Indië te zijn wat hij had wenschen te zijn, op overmacht is afgestuit.

Ik beoordeel die reden thans niet, ik constateer alleen het feit en het gezag van den spreker.

Welnu, aan de vrucht kent men den boom. Ginds een juichtoon, hier een klaagtoon! En wat is nu het verschil tusschen beider bestuursinrichting? Het is bekend, maar ik wil het hier toch kort samenvatten. Tusschen Engeland en Britsch-Indië bestaat eene financieele verhouding, uitsluitend gegrond op restitutie van werkelijke uitgaven, eene verhouding, niet nedergelegd in eene wet, maar beter dan dat, zoo vast als de Tien Geboden gegrift in het hart van ieder Engelsch staatsman. In Engeland bestaat naast den Minister voor Indië een Koloniale Raad. De Indische begrooting wordt er niet bij de wet vastgesteld. In Britsch-Indië vindt men een uitvoerenden Raad van directeuren, met den Onderkoning als voorzitter en bovendien een uitgebreiden Wetgevend raad onder hetzelfde voorzitterschap, met eene beperkte openbaarheid en waarin ook particulieren zitting nemen. Op de gewestelijke en plaatselijke besturen wordt op groote schaal meer en meer het stelsel van decentralisatie met eigen uitgaven en eigen inkomsten toegepast. De verschillen zijn dus nog al opvallend. Vraag ik nu, dat wij al die Britsche en Britsch-Indische toestanden onmiddellijk hier zullen overnemen. Die tegenwerping ware onredelijk; maar wel meen ik dat in de verschillende resultaten voor ons aanleiding moet bestaan om onze eigene bestuursinrichting weder eens ernstig à l'étude te nemen en niet alleen hier maar ook in Indië na te gaan of zij nog wel op de tijdsomstandigheden past. Het zou inderdaad wel een wonder zijn indien dit het geval bleek te zijn. Dateerende uit een tijd toen Indië eene bloote ambtenaarskolonie was, geschikt bevonden voor een tijd, toen, volgens de schoone woorden van dezen Minister, niemand sprak en ook het geweten zweeg, zou het inderdaad wel een passe-partout-inrichting moeten zijn, indien zij ook geschikt bleek

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

voor een tijd, waarin Indië meer en meer onder gewone maatschappelijke voorwaarden in het wereldverkeer wordt opgenomen en de koloniale concurrentie noopt tot inspanning van alle krachten, ook van alle bestuurskrachten.

Ik heb mij beroepen op het getuigenis van den heer Van Rees; ik zou mij kunnen beroepen op mijne eigen onderzanding en op die van anderen. Er heerscht in Indië eene soort van slaperigheid, van gemis aan frischheid bij het bestuur, waarop velerlei initiatief afstuit. De dagelijksche zorg voor allerlei betrekkelijke nietigheden rooft den tijd voor gewichtiger aangelegenheden en alles wordt gedrukt onder het onhandelbaar gewicht eener looden centralisatie.

Een enkel voorbeeld hoe weinig zelfs deze Minister nog de eischen van den tegenwoordigen tijd begrijpt.

Op de vraag waarom in sommigen buitenbezittingen nog geen regeling is gemaakt voor de uitgifte van woeste gronden antwoordt de Minister, omdat er nog geen aanvraag voor zoodanige uitgifte is ingekomen. Een aangenaam vooruitzicht voor den pionier die het geheele wetgevend gezag in Indië en op het Plein in beweging zal moeten brengen. Pioniers zijn gewoonlijk geen millionairs en hij kan er zeker van zijn, dat hij eenige jaren in afwachting zal mogen doorbrennen. Dan nog liever naar Noord-Borneo, waar hij dadelijk klaar kan spelen, zelfs zou ik er nog niet voor instaan dat er nog onder de ambtenaren geen zijn, die bij zich zelve denken: aangenaam u gezien te hebben, en dat wij van de soesah af zijn.

Wat betreft de centralisatie, maar er is meer dan dat, er is centralisatie in twee instantiën: eerst te Buitenzorg en daarna op het Plein; en dat niet alleen voor gewichtige regeeringsbeginselen en belangrijke beslissingen, maar voor de geringste plaatselijke nietigheden, zoodra er slechts een vaste uitgaaf aan verbonden is. Zelfs voor uitgaven voor eens, voor den aankoop van een stoomscheepje tot het tegengaan van den smokkelhandel, schijnt men tegenwoordig telegraphisch de goedkeuring van den Minister te vragen, en niet pro forma, maar om een weigerend antwoord te ontvangen en dat nog wel van een Minister, die meent dat het zwaartepunt van de regeering in Indië moet vallen.

Ik geloof dus wel dat wanneer eens het onderwerp aan de orde komt, er termen zullen gevonden worden om wijzigingen in het bestaande te brengen, en ik verheug mij dat deze Minister ons eene herziening van het Regeeringsreglement en van de comptabiliteitswet in uitzicht heeft gesteld.

Of hij ons eene bruikbare oplossing zal geven, ik weet het niet, maar reeds het enkele feit dat hij die onderwerpen aan de orde brengt zal ik hem tot eene verdienste rekenen. Het is mij aangenaam dat ik althans met dit vooruitzicht van waardeering mijne te lange rede besluiten mag.

De heer **Fransen van de Putte**: Mijnheer de Voorzitter! Toen ten gevolge van den uitslag der verkiezingen voor de andere Kamer in het voorjaar dit Kabinet is opgetreden, werd het in den lande over het algemeen goed ontvangen. Slechts eene uitzondering werd er op gemaakt; men toonde bezorgdheid voor het optreden van den heer Minister van Koloniën; zelfs een dagblad, waarmede een der ambtgenooten van den Minister in nauwe betrekking stond, deed daarvan in sterke bewoordingen blijken.

Ik deel dat gevoelen niet. Ik meende met het oog op de langdurige ambtelijke loopbaan in de magistratuur, als secretaris-generaal van het Departement van Koloniën, als lid van den Raad van Indië, waarborgen te hebben, dat de bewindsman de onderscheiding zou weten te maken tusschen een opponeerend kamerlid en een verantwoordelijk raadsman van de Kroon, dat hij in ieder opzicht zou toonen te zijn een gouvernementeel man.

Wat wij van den Minister sedert zijn optreden hebben waargenomen, wat wij van hem hebben gelezen van hetgeen door hem geschreven en gesproken is, heeft, ik erken het, wel eenigszins teleurstelling gewekt. Het Verslag dezer Kamer deed er van blijken en het is meer uitgewerkt in de uitnemende redevoering van den eersten geachten spreker

van heden. Maar het komt mij voor dat men bij deze Indische begrooting dit onderwerp kan laten rusten, en het zoo noodig ter sprake kan brengen bij de Staatsbegrooting.

Bij de oppositie die er tegen het vorig gouvernement gemaakt is op koloniaal financieel gebied, werd steeds ge waardeerd de zuinigheid in het beheer en de uitnemende wijze waarop zoowel hier als in Indië de begrooting bewaakt en beheerd werd, waardoor dan ook het resultaat verkregen werd, wat de aandrang der Kamer noch scherpe ministriele aanschrijvingen hadden kunnen verkrijgen, dat aan het groote misbruik van kredietopeningen een einde kwam. Daar dit als eene der grootste grieven tegen het vaststellen der begrooting bij de wet werd aangevoerd, baart het wel eenigszins bevreemding dat juist op dit oogenblik niet alleen buiten de Kamer maar ook in het Parlement, en daar van eene zijde waar men dit het minst zou verwachten, als het hoofdelement in het debat werd gebruikt: bestrijding van het stelsel van de vaststelling van de begrooting bij de wet.

Verwondering mag het baren dat zij die in de eerste plaats de Nederlandsche Vertegenwoordiging onbekwaam en onbevoegd verklaren om Indische zaken te beoordeelen, de Kamer onderhouden over quaestiën of de Gouverneurs-Generaal die het bestuur nederleggen dat zullen doen met of zonder redevoering, en met een tal van détail-zaken der Indische administratie waar mindere bekendheid van te onderstellen is. Wat men in de plaats wil stellen is evenwel nog zeer onbekend en vaag. Er wordt verlangd dat de begrooting wordt vastgesteld »door eene andere macht». Door welke macht echter wordt niet gezegd. Een ander verlangt dat de begrooting moet worden vastgesteld door den Raad van Indië, uitgebreid en aangevuld, — maar toch naderhand weder door den Koning den kolonialen raad gehoord.

Verontrustend was het, Mijnheer de Voorzitter, dat de Minister, vroeger bekend als groot opposant tegen de inmening der Vertegenwoordiging, aanvankelijk zijne ingenomenheid met die denkbeelden betuigde. Maar nadat de Minister ons geantwoord heeft, dat zoowel hier te lande als in Engeland het laatste woord toch moet zijn aan de Vertegenwoordiging, nu kunnen wij, dunkt mij, ook dit thema laten rusten. Het zou zijn, wat men in de Fransche Kamer noemt, une discussion purement académique.

Ik veroorloof mij aan het oordeel van den Minister van Koloniën het volgende te onderwerpen dat in die richting en zonder eenige wijziging van de wet in praktijk te brengen is.

In § 1 van de Memorie van toelichting op de Indische begrooting van 1874 komt o. a. het volgende voor:

»Niet minder dan elders is het in Indië noodig, dat de gelegenheid die de samenstelling der begrooting aanbiedt om de geheele staatshuishouding te overzien benuttigd worde. Om dat doel te bereiken, was het noodig dat de Gouverneur-Generaal vrijheid bekome, om de begrotingsontwerpen veel later in te dienen, dan tot dusverre en te bekwaamer tijd in kennis gesteld worde, met hetgeen men hier te lande op het 1ste hoofdstuk der Indische begrooting, zoowel middelen als uitgaven, meende te moeten intrekken. Hieromtrent kreeg hij vroeger tot na de indiening der Indische begrooting volstrekt geen bericht.»

De Minister Van Goltstein heeft, zooals in paragraaf 1 der Indische begrooting van 1876 is vermeld, die voorschriften nog uitgebreid, door aan de Indische Regeering op te dragen, dat de directeur van financiën (gelijk reeds bij het *Staatsblad* van 1866 aan hem was opgelegd) voortaan de bewerking der begrooting en de algemeene toelichting aan den Gouverneur-Generaal zou leveren, na daarover zoo noodig met de andere hoofden van departementen van algemeen bestuur in overleg te zijn getreden.

Aan den Raad van Indië wordt bij art. 28 van het Indische Regeeringsreglement opgedragen om advies te geven op de algemeene begrooting van ontvangsten en uitgaven, terwijl bij art. 7 den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid wordt verleend om in bijzondere gevallen andere ambtenaren, alsmede officieren der zee- en landmacht, te gelasten

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

de vergaderingen bij te wonen tot het geven van mondelinge inlichtingen, terwijl de Gouverneur-Generaal tevens de bevoegdheid heeft het voorzitterschap van den Raad zelve te bekleeden.

Wanneer nu de Minister van Koloniën eene aanschrijving naar Indië wilde zenden, met machtiging des Konings, den Raad van State gehoord, te dien effecte, dat voortaan de Indische begrooting in den Raad van Indië zal worden behandeld in tegenwoordigheid en met medewerking van de directeuren van de departementen van algemeen bestuur; wanneer van het aldaar behandelde een proces-verbaal of analytisch verslag wordt opgemaakt, en bij de indiening van de begrooting aan de Kamer wordt overgelegd, dan heeft men, zonder dat eenige wettelijke bepaling veranderd behoeft te worden, reeds eene voorbereiding tot den toestand, dien men wenscht.

De Kamer zal dan volledig ingelicht worden wat men in Indië wil, en te gelijk de proef kunnen nemen of zij, aan wie men eene meerdere of mindere uitgebreide wetgevende macht wil verleen, toonen daartoe niet alleen bereid, maar ook geschikt en bekwam te zijn. In ons Verslag is sprake van versterking van de wetgevende macht zoowel hier als in Indië, en de spreker, die mij voorafging, heeft onder andere gedoeld op een kolonialen raad, hier te lande.

Men heeft gewezen op Engeland; maar Engeland nam, toen het in Indië de zaken van de Compagnie overnam, alle ambtenaren over en ook den Kolonialen Raad die bestond, en in Engeland bestond geen Raad van State, maar hier te lande is een van beide waar: of die koloniale raad heeft stem in het kapittel, en wat blijft er dan over van de ministerieele verantwoordelijkheid, of het is een bloot adviseerend lichaam, en dan is die nieuwe instelling niet noodig.

Wanneer van de wet op den Raad van State behoorlijk gebruik wordt gemaakt, dan heeft de Minister van Koloniën den kolonialen raad naast zich. Een van de argumenten, waarom de Raad van State in 1848 behouden is, was juist in het belang van de koloniale wetgeving; en wanneer men even de wet op den Raad van State vóór zich neemt, ziet men, dat de vice-president van den Raad van State, andere leden dan die, welke tot de koloniale afdeling behoren, voor zekere onderwerpen aan die afdeling kan toevoegen, hetgeen althans tusschen 1863 en 1866 herhaaldelijk is gebeurd. Bovendien, de vice-president van den Raad van State kan de buitengewone leden van den Raad van State oproepen om aan de bespreking in die afdeling deel te nemen. Ik behoeft er alleen op te wijzen dat de pas gestorven generaal Van Swieten tot de buitengewone leden behoorde en dat de tegenwoordige Minister van Buitenlandsche Zaken, de pas afgetreden Commissaris des Konings van Utrecht en de oud-raad van Indië Van Rappard op het oogmerk nog buitengewone leden van den Raad van State zijn.

Maar er is meer.

Men behoeft geen Staatscommissiën te benoemen om goede adviezen te krijgen. Ik herinner mij, dat ik, in het jaar 1865, dagen achtereen aan het Departement van Koloniën de adviezen hebben ingewonnen van den vicepresident van den Raad van Indië, die tijdelijk hier te lande was, van een pas teruggekomen lid van den Raad van Indië en van drie residenten, waarvan er twee later lid van den Raad van Indië geweest zijn.

De processen-verbaal van die gehouden vergaderingen, van de hand van den bekwamen Capadose, moeten nog in het archief van Koloniën aanwezig zijn.

Ik meen dat men van hen, die als het ware het stof van de Indische mailreis nog op de schoenen hebben, vrij wat frisscher actueele adviezen kan verwachten, dan van leden van den kolonialen raad, die in den regel reeds sedert langen tijd Indië verlaten hebben.

Ik hoop dus, dat wanneer de Minister van Koloniën er aan mocht denken, om een nieuw raderwerk aan de Indische administratie toe te voegen, hij dit zal doen bij wet en niet bij Koninklijk besluit.

Wanneer ik een woord ga zeggen over de zending en over het subsidie aan de bijzondere scholen, dan wensch ik op den voorgrond te stellen, dat ik noch een vijand van de zending, noch een tegenstander van de bijzondere scholen ben. Als privaat persoon kan men door contributiën of door andere welwillende betuigingen het zendingswerk ondersteunen, maar als Minister van Koloniën heeft men in de eerste plaats en vooral te letten op art. 119 en volgende van het Regeeringsreglement. Art. 123 van het Regeeringsreglement legt den Gouverneur-Generaal en den Minister van Koloniën een zeer moeilijken plicht op. Het betreft de bijzondere toelating van godsdienstleeraars, priesters en zendelingen in Nederlandsch-Indië. Die plicht is te moeilijker omdat er geen vaste regels voor te stellen zijn. Men kan bij voorbeeld niet volstaan met het stellen van de voorwaarde die vroeger gebruikelijk was voor de toelating van particulieren in de binnenlanden: dat zij zich konden vestigen waar zij behoorlijk beschermd en bewaakt kunnen worden. Zou men dan de zendelingen den toegang ook tot de Battak-landen hebben moeten weigeren? Dat had niemand gewild.

Dat ik geen tegenstander ben van de toelating van zendelingen bewijst dat, terwijl in 1864 de Preanger nog was evenzeer een verboden kring voor het opiumgebruik als voor de zendelingen, ik het laatste heb opgeheven en het eerste heb laten bestaan.

Maar tevens heb ik eenmaal de toelating moeten weigeren. De onlusten in de Zuider- en Oosterafdeling van Borneo waren nog niet geweken — de opstand was begonnen met het vermoorden van de zendelingen — de rook van het afloopen van de *Ourust* was nog nauwelijks opgetrokken, toen de Rijnsche zending, gesteund door vrienden hier te lande, den Minister van Koloniën kwam verzoeken om de zendelingen in Bandjermassing weer toe te laten. De Regeering weigerde en toen kwam uit Barmen een zeer onbetamelijken aandrang met eene soort van bedreiging. De Regeering heeft natuurlijk met fierheid opnieuw geweigerd.

Ziedaar het standpunt waarop de Regeering zich moet plaatsen. 's Lands belang, orde en rust moeten bij de beslissing op den voorgrond blijven.

In de andere Kamer is opnieuw eene oude zaak ter sprake gebracht, de verhouding der Protestantsche Kerk tot den Staat, die — laat ik het zeggen — allerlendigst is; en het heeft mij verwonderd dat de Minister van Koloniën daaromtrent geen beslist antwoord gegeven heeft.

Hoe die toestand eigenlijk is kan ik aan de Kamer het best door een enkel voorbeeld duidelijk maken. De Minister van Koloniën en een lid dezer Vergadering zullen zich wellicht de zaak nog herinneren.

In het jaar 1864 beklaagden zich een aantal ingezetenen van Batavia bij den Gouverneur-Generaal over de leer, die een der predikanten aldaar verkondigde. Hunne memorie aan den Gouverneur-Generaal eindigde aldus:

»Liever dan de Protestantsche Christenen en hunne kinderen, door de aanstelling van het Evangelie bestrijdende leeraars, aan het moderne Heidendom over te leveren, neme de Regeering de voortplanting van het Roomsche-Katholieke geloof in hare openlijke bescherming, en het worde dan voortaan de leus van elk volk, dat niet rijp bleek te zijn voor de vrijheden van het Protestantisme: liever Roomsche, dan Modern!»

Weinige dagen daarna ontving de Regeering een contra-memorie, gestaafd door aanhaling van tal van teksten, evenals de eerste memorie, en deze eindigde in dezer voege:

»Aan de Protestantsche Christenen en hunne kinderen, door de tyrannie van orthodoxe leeraars en ledematen, het Protestantsche recht van het vrije onderzoek te ontnemen, zoude gelijk staan met eene openlijke bescherming van het Roomsche-Katholieke geloof, en het zoude voortaan de leus worden van elk volk, dat zich op die wijze van de vrijheden van het Protestantisme beroofd zag: liever royaal-weg Roomsche-Katholiek dan orthodox-Protestant, en vooral geen van beiden!»

Ziedaar waarover Protestanten van verschillende richting

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

van de Regeering beslissing vragen. Is die toestand langer houdbaar?

De Minister van Koloniën, in 1867 in de Kamer geïnterpelleerd waarom eene benoeming van een predikant zoo lang uitbleef, antwoordde: Omdat de Regeering zich niet kon vereenigen met het advies van de Haagsche commissie voor den Protestantschen eeredienst in Ned. Indië, die echter nog pas door de nieuw opgetreden Regeering met eenige leden in hare richting was aangevuld, en in welke commissie reeds de om hunne vroomheid, godsvrucht en verdraagzaamheid alom geëerde predikanten van Koetsveld en Oort zitting hadden en de meest invloedrijke leden waren.

In 1864 door den Raad van State opmerkelijk gemaakt op den toestand, heb ik dan ook, met machtiging des Konings en in overleg met den Raad van State, eene aanschrijving tot den Gouverneur-Generaal gericht, niet met last van uitvoering, maar om advies, waarin voorgesteld wordt eene organisatie van de Protestantsche Kerk in Indië uit de Kerk zelf. Terwijl men de bijeen te roepen vergadering op Batavia vrij liet, werd als beginsel aangegeven: »Invloed zooveel mogelijk van de kerkeraden op de keus der leeraren. De regel zij: beroep door de kerkeraden. Alleen dan wanneer een kerkeraad verklaart eene opengevallen predikantsplaats niet te kunnen vervullen of daarin langdurig nalatig blijft, worde het beroepingswerk opgedragen aan het zoo aanstonds te noemen college voor het dagelijksch beleid der zaken.

»Instelling eener jaarlijks of wel twee jaarlijks te Batavia bijeenkomende vertegenwoordiging der verschillende of ten minste der voornaamste gemeenten».

De heer van Twist had eenigen tijd te voren in een advies gewezen op de belemmeringen door het Regeringsreglement veroorzaakt, omdat geene reorganisatie kan plaats hebben dan met toestemming van het kerkbestuur, en omdat in het kerkbestuur op Batavia de meerderheid bestond uit Bataviasche predikanten. De Gouverneur-Generaal meende, dat de staatsmacht nog verkieselijker was boven de autocratie der Bataviasche predikanten.

»Een advies luidde ten gunste van de voorstellen van het opperbestuur. Een lid van den Raad van Indië vereenigde zich daarmede, voornamelijk op grond dat het bestaande kerkbestuur geen kerkelijk karakter had en zijn plicht niet deed om tegen de moderne begrippen te waken.

»Maar dat lid van den Raad van Indië verlangde tevens volledige en algeheele scheiding van Kerk en Staat, ook op financieel terrein, zoodat de gemeente hare leeraren zoude moeten onderhouden. De kosten van opbouw en onderhoud van kerken zouden wellicht het eenige punt van aanraking blijven.»

Toen ik dat advies las, dacht ik: »*dépasser le but, c'est manquer la chose*». Toen ik dat advies dezer dagen nog eenmaal voor mij nam en vergeleek met de voorstellen van den Minister van Koloniën in deze begrooting, heb ik daarin geenerlei overeenstemming gevonden.

De Minister van Koloniën heeft toch op hoofdstuk I dezer Indische begrooting afdeeling I (Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid) in noot 31 het volgende gezegd:

»De vroeger uitgetrokken som van f 8000 tot vergoeding der kosten van opleiding van kweekelingen van zendingsvereenigingen, die voor eene benoeming tot hulpprediker bij de inlandsche Christengemeenten in aanmerking worden gebracht, is hieronder begrepen. Zoowel om aan het getal hulppredikers uitbreiding te kunnen geven, als om, door de opleiding en uitzending van onderwijzers en geestelijken, beter dan zulks tot hiertoe mogelijk was, in de godsdienstige behoeften van de minder gegoeede leden der gemeenten in Indië en van de militairen in de groote garnizoenen te kunnen voorzien, is het zoo even vermelde bedrag met f 12 000 vermeerderd.»

Deze toelichting lezende zou men denken, dat de omschrijving van dien post dezelfde was gebleven. Dit schijnt ook bij de Tweede Kamer het geval te zijn geweest, althans van het tegendeel is niets gebleken. Eerst in de laatste dagen, bij vergelijking van de begrooting, bleek mij, dat de geheele post eene andere omschrijving heeft gekregen,

zonder dat daarvan in de Memorie van Toelichting of in den toelichtenden staat melding is gemaakt.

De omschrijving van den post luidt (van het jaar 1885 af, toen hij voor het eerst op de begrooting kwam: »Opleiding tot hulpprediker." In de plaats daarvan nu eene omschrijving die even lang als nevelachtig is: »Ondersteuning van Christelijke vereenigingen tot opleiding van hulppredikers, leeraars en onderwijzers ter bevordering der godsdienstige belangen van de Christelijke gemeenten en de militaire garnizoenen in Indië.»

Die post, opleiding tot hulpprediker, is pas sedert een paar jaren op de begrooting verschenen. Het stelsel van de Regeering is ondersteuning, voorziening in de kerkelijke behoeften van *gevestigde gemeenten*, onthouding van bemoeiingen met de zending. Toen het Rotterdamsch Zendelinggenootschap voor eenige jaren tal van Christelijke gemeenten in Minabassa gevestigd had, ging het de krachten van dat genootschap te boven om daar in de godsdienstige behoeften te voorzien en zijn door de Regeering de zendelingen in die gemeenten werkzaam benoemd tot hulppredikers bij de *gevestigde gemeenten*. In 1885, zooals het Koloniaal verslag van 1885 vermeldt, is krachtens de Koninklijke besluiten van 1882 en van 1883, voor opleiding van *hulppredikers bij gevestigde gemeenten*, maar niet van *zendelingen*, een subsidie aan het Zendelinggenootschap gegeven.

Ik beoordeel die daad niet, maar nu wordt door deze omschrijving eene groote uitbreiding en een geheel ander karakter aan dit subsidie gegeven.

Ik vraag: waarvoor moet de Minister deze betrekkelijk groote verhooging, — men vergeet niet, dat in 1887 de post pro memorie, in 1886 ten bedrage van f 6000 en alleen verleden jaar op een bedrag van f 8000 was uitgetrokken — waarvoor moet de Minister die som gebruiken?

De Minister heeft in de andere Kamer gezegd: als gij het geld geeft zal ik later wel weten waarvoor het te gebruiken. Maar dit gaat, dunkt mij, niet aan; wij hebben het recht te weten waarvoor het geld gebruikt zal worden; zal subsidie gegeven worden aan de Rotterdamsche zending, aan de Roomsche-Katholieke missie, aan het Utrechtsche Zendelinggenootschap, of wel aan de Vrije Universiteit?

Zoo is het bijna hetzelfde met hetgeen voorkomt op het tweede hoofdstuk van de begrooting van Nederlandsch-Indië. Daar is ook eene betrekkelijk aanzienlijke som meer uitgetrokken op de onderafdeeling betreffende de eerediensten. Daar is ook eene wijziging in de omschrijving gemaakt; daar zijn weggevallen de woorden »bij aankomst of benoeming in Indië", en ofschoon het noch in de Memorie van Toelichting noch in den toelichtenden staat vermeld wordt, schijnt het om aan Roomsche-Katholieke priester die door de missie naar Indië gezonden worden, toe te kennen eene toelage voor reis en uitrusting. Maar tevens zijn in de omschrijving ingevoegd de woorden »godsdienst-onderwijzers". Waarom?

En er is meer.

Terwijl eene aanzienlijke som van 20 000 gulden meer wordt uitgetrokken, wordt diezelfde onderafdeeling vermindert met f 9600, omdat volgens de opvatting van den Minister de voorlezingen der onderwijzers in die gemeenten waar geen predikanten gevestigd zijn, niet langer noodig zijn.

In de andere Kamer daaromtrent geïnterpelleerd heeft de Minister zich niet kunnen beroepen op een Indisch advies, maar hij heeft gezegd: mijne opvatting is dat het niet veel nut doet, en ik heb van een oud hoofdonderwijzer hier aanwezig gehoord, dat er weinig gebruik van gemaakt wordt. Mijne opvatting op dit punt is anders.

Ik heb gezien dat die onderwijzers des Zondags wel voorlezingen hielden; maar ik heb ook, na gelezen te hebben wat de Minister daarover in de andere Kamer gezegd heeft, nog inlichtingen ingewonnen. En wat is het resultaat geweest? De mededeeling dat het met de onderwijzers gaat als met alle andere menschen, namelijk dat er geschikten en ongeschikten zijn, en dat de geschikten inderdaad veel nut stichten met de voorlezingen.

4. Vaststelling van de begroting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

Maar de Minister schijnt zich hier meer te begeven op een terrein, dat de Staatsmacht niet behoort te betreden.

Die onderwijzers houden waarschijnlijk voorlezingen uit den Bijbel of van preeken, dogmatische twistvragen vermijdende, wat beter berekend is voor de bevattings van de meerderheid der toehoorders, zoogenaamde inlandsche kinderen, dan de twistvragen van den dag, waarmede men zich hier bezighoudt.

Is nu de verhooging van dien post, in verband met de aangebrachte vermindering, door den Minister genoegzaam gerechtvaardigd? En gaat het aan daarvan te zeggen: wanneer de gelden eens zijn toegestaan, zal ik wel weten wat er mede te doen? Wij hebben het recht van den Minister de verklaring te vorderen, waaraan dat geld zal besteed worden.

Verder trekt de Minister bij de onderafdeelingen 58 en 59 respectievelijk f 7000 en f 12 000 meer uit voor subsidie aan het bijzonder onderwijs.

Volgens de bestaande bepalingen kunnen die subsidiën niet verleend worden dan aan de scholen voor Europeanen en daarmede gelijk gestelden, onder de voorwaarden, vermeld in art. 19 van het besluit van 1868 n°. 81. Deze luiden als volgt:

»De onderwijzer onthoudt zich van iets te leeren, te doen of toe te laten, wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden.

»Het geven van onderwijs in den godsdienst wordt overgelaten aan de kerkgenootschappen.

»Hiervoor kunnen de schoollokalen buiten de schooluren worden beschikbaar gesteld."

En voor scholen voor inlanders geldt de ordonnantie van 1 April 1874 n°. 99.

»Art. 5. Dat zij toegankelijk zijn voor alle kinderen van inlanders en met hen gelijk gestelden, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid.

»Art. 7. Dat alle godsdienstig onderwijs is uitgesloten, doch alleen de schoollokalen daartoe buiten de schooluren beschikbaar mogen worden gesteld."

De Minister van Koloniën heeft zeer duidelijk en pertinent in de Memorie van Beantwoording aan deze Kamer gezegd: dat hij die scholen wel zou openzetten voor degenen, die zijne kinderen er heen wil zenden, maar dat hij zich niet verbond om daar niet te laten leeren, wat in strijd zou zijn met de gevoelens van andersdenkenden, met andere woorden: dat het zouden zijn godsdienstige scholen.

Dat is op dit oogenblik in strijd met de bestaande bepalingen; en zoo niet in strijd met de letter, dan toch zeker in strijd met den geest van het regeeringsreglement, zoo als uit de gewisselde stukken en de behandeling in publieke zitting van die wet duidelijk blijkt.

De Minister heeft erkend dat het Indisch bestuur over deze ingrijpende wijziging in het verleenen der subsidiën niet gehoord is.

En wonderlijke tegenspraak, Mijnheer de Voorzitter! Op den 21sten November zegt de Minister, in antwoord aan een der leden in de andere Kamer: »De geachte spreker uit Amsterdam zich een denkbeeld makende van het Staatsraderwerk, zal toch niet kunnen verwachten, dat voorstellen, uit het brein van den Minister van Koloniën voortgekomen, zoo zonder eenige raadpleging met het Indisch bestuur of met andere autoriteiten ergens een gereed onthaal zouden gevonden hebben."

De verordeningen, waarmede deze subsidiën in lijn-rechten strijd zijn, zijn vastgesteld naar aanleiding eener Koninklijke machtiging, den Raad van State gehoord; zijn koloniale ordonnantiën in wettigen vorm afgekondigd. Zonder advies, zonder iemand gevraagd te hebben, *alleen voortgekomen uit het brein van den Minister van Koloniën*, zullen, in strijd met de verordeningen, aan godsdienstige scholen subsidiën worden verleend.

De Minister beroept zich daartoe in zijne Memorie van Beantwoording op het Regeeringsreglement van Suriname.

Mijnheer de Voorzitter! Wie zou ooit op het denkbeeld zijn gekomen, om daár, kort na de emancipatie, waar naast de Europeanen niets waren dan vrijgeworden slaven,

aan de Moravische Broedergemeente, of aan de Roomsch-Katholieke scholen, de *bestaande* subsidiën te onthouden, waar geenerelei gevaar bestond, dat orde en rust verstoord zouden worden?

Maar iets geheel anders is het in Nederlandsch-Indië, waar wij te doen hebben met eene bevolking van millioenen Mahomedanen.

Het Koloniaal Verslag leert ons, dat tegenover het gering aantal inlandsche gouvernementsscholen, op Java, Madura en de Buitenbezittingen, 22 839 *godsdienstige Mahomedaanse scholen* zijn met 350 838 kinderen. Het Koloniaal Verslag voegt er bij dat *dit geen scholen zijn tot opleiding van priesters, maar godsdienstige scholen*.

Nu is mijne vraag aan den heer Minister van Koloniën deze: Minister, subsidiën aan die godsdienstige scholen weigeren? *Zoo ja*, wat blijft er dan over van art. 125 van het Regeeringsreglement? *Zoo neen*, wilt gij aan die scholen wel subsidie verleen, dan vraag ik: waar gaan wij dan heen?

Ik geloof dus geheel binnen onze bevoegdheid te blijven, en overeenkomstig de Parlementaire gebruiken te handelen, door eene zeer bescheidene vraag te richten tot den Minister van Koloniën. Het is deze, dat de Minister ons de verzekering moge geven, dat van die subsidiën, waarvan thans sprake is, geen gebruik zal worden gemaakt, dan na nader gehouden overleg met de Staten-Generaal.

Er blijft bovendien voor den Minister nog een groot ruim arbeidsveld over, waar wij elkander kunnen ontmoeten.

De herziening van art. 122 van het Regeeringsreglement behoeft niet op de algemeene herziening van het Regeeringsreglement, door den Minister in uitzicht gesteld, te wachten, en de formule is niet moeilijk te vinden, want de geachte afgevaardigde uit Katwijk in de andere Kamer heeft deze zeer duidelijk en even eenvoudig als juist aangegeven. Ik stem daar geheel mede in.

In de andere Kamer is het denkbeeld geopperd, door een vriend van den Minister, om, met steun van de Regeering, een vertegenwoordiger van de zendelinggenootschappen te vestigen te Batavia, die in overleg kon treden met den Gouverneur-Generaal, en om eenige ambtenaren bij de secretarie aan te stellen, die zich alleen met het zendingswerk zouden bezighouden. De Minister van Koloniën heeft voor die denkbeelden een sympathiek woord over gehad. Mij dunkt, dat de Minister beter deed, wanneer hij handelde in den geest van hetgeen hij voorstond in 1866 en de vrijmaking van het Protestantsche kerkgenootschap ter hand nam. Het Protestantsche kerkgenootschap zou dan, een voorbeeld nemende aan het Roomsch-Katholieke kerkgenootschap, nevens de belangen van het kerkgenootschap, ook de belangen der zending behartigen, wat op haar weg, niet op dien van de Staatsmacht ligt.

Wat nu de zending zelve betreft, wensch ik het volgende advies in herinnering te brengen: »bij al deze maatregelen zou ik wenschen, dat de Regeering, zonder zich met de Evangelisatie in te laten, of maatregelen te nemen, die van vijandschap of partijdigheid tegen het Mahomedanisme getuigen, zich onthield van alles wat de ontwikkeling van het Christendom zou kunnen beletten." Dit zijn woorden van den heer mr. L. W. C. Keuchenius, in een openbaren brief van 8 Februari 1866. Ik hoop, dat de Minister van Koloniën zich daarna gedragen en zich daartoe beperken zal.

De Minister wijde zijne zorgen aan het inlandsch onderwijs, ook aan het niet godsdienstige. In de laatste tijden heeft men daar geen goed hart voor gehad. Wij zien in het Koloniaal Verslag, dat de nederige scholen van bamboe, die met weinig onkosten te vergrooten zijn, geen genoegzame ruimte hebben om de leerlingen te bevatten. Wij wenschen niet de weelde van de kweekscholen tot opleiding van onderwijzers, waarover vroeger geklaagd is, maar ik vraag herstel van de school voor vroedvrouwen te Batavia, herstel van de landbouwschool te Buitenzorg, oprichting van eene school waar onderwijs kan gegeven worden aan de aanstaande inlandsche rechterlijke ambtenaren bij de openbare ministeriën en de landraden. Mij

4. Vaststelling van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1889, enz. (Algemeene beraadslaging.)

dunkt, dat men de hervorming niet van bovenaf, maar van onderaf moet trachten te bevorderen, door den inlander meer en meer onze beschaving en rechtsbegrippen deelachtig te maken.

Zeer te recht is door den Minister eene wijziging in de verordening op de landrente in uitzicht gesteld. Na 50 jaren tijd hebben wij in 1872 eene nieuwe landrente-verordening verkregen, een der slechtste producten van wetgeving, wat door niemand in bescherming wordt genomen.

Ik hoop, dat de Minister in den door hem zelven aangegeven zin zal werkzaam zijn en de vaststelling der belasting voor 5 jaar en den hoofdelijken aanslag van de landrente zal bevorderen. Ik hoop, dat de Minister van Koloniën, wat de agrarische wetgeving betreft, werkzaam zal blijven in den geest van hetgeen, ik meen Kappeyne, leerde, om het personeele statuut zooveel mogelijk en geleidelijk te vervangen door het reële statuut. Ik hoop, dat de Minister werkzaam zal blijven in den geest van art. 57, dat is blijvende vermindering van de heerendiensten bij gewestelijke verordeningen.

In eene zijner redevoeringen in de andere Kamer heeft de Minister van Koloniën zeer te recht gewezen op de moeilijkheid om in de dessadiensten in de eigenlijke dessahuishouding in te grijpen. Wie erkent dat bezwaar niet? Toen Raffles in het begin dezer eeuw de onderzoekingen instelde ter voorbereiding van de invoering van het landelijk stelsel, was hij getroffen door en vol bewondering voor de eenvoudige inrichting der dorpsbesturen van Java en, zooals Muntinghe het zeide, daarop steunende, was het mogelijk om in driemaal vier en twintig uur, niet onder het vergieten van stroomen bloeds, zooals de oude dienaren der Compagnie het voorspelden, maar onder het gejuich van de menigte en stil aanschouwen van de hoofden en regenten, dat stelsel op Java in te voeren. In substance of a minute zegt Raffles. De eer om het dorpshoofd te zijn en het bezit van ambtsvelden door het dorpsvolk bebouwd, maakt het ambt, het doel waarnaar de eerezucht der dorpelingen streeft, terwijl de *jaarlijksche* verkiezing, en de vrees om bij aftreden opgeroepen te worden tot rechtvaardiging van hun gedrag, dien beambte, over het algemeen, een vast beraden en zorgend vertegenwoordiger van zijne lastgevers.

Commissarissen-generaal wisten ook niet beter te doen dan in hunne uitnemende verordening van 1819 de rechten van het dessa-volk tot verkiezing van zijn hoofden te waarborgen en te handhaven. Er werd bepaald dat jaarlijks, vóór den aanslag in de landrente, de dessa-hoofden zouden verkozen worden, dat wanneer een dessa-hoofd ontslagen werd wegens verzuim enz. door den landraad of de daartoe bevoegde macht eene nieuwe verkiezing zou worden uitgeschreven en dat wanneer de resident zijne goedkeuring niet verleende aan de keuze door het dessa-volk gedaan, de Gouverneur-Generaal daarin uitspraak moest doen.

Wat is er van die aloude inrichting en van die ordonantie van commissarissen-generaal, die nog altijd in het *Staatsblad* staat, in de jaren 1830 en volgende geworden?

In 1841 meende de Minister Baud een onderzoek te moeten doen instellen naar de misbruiken, die er op Java ten opzichte van het dessa-bestuur plaats hadden. Ik zal het lange zondenregister niet voorlezen, dat toen openbaar werd gemaakt, maar alleen herinneren, dat die volkshoofden onder andere in de riet- en koffietuinen met 20 rottanslagen gestraft worden, en dat Baud dan ook in 1842 een besluit uitvaardigde, waarbij het opleggen van de straf van rottanslagen aan de dessahoofden bepaald verboden werd. Maar te gelijker tijd waren sedert het jaar 1830 de periodieke verkiezingen voor de dessahoofden in onbruik geraakt. Alleen wanneer zij niet genoegzaam of niet krachtadig genoeg de bevelen van de residenten of van de districtshoofden uitvoerden, werden zij ontslagen, en in dat geval en bij overlijden van een hoofd, werd opnieuw de verkiezing uitgeschreven.

Ik heb in 1865 aan de Indische Regeering de vraag gericht, of ook met het oog op de eerste alinea van art. 71

van het Regeeringsreglement, die oude rechten en gewoonten van het dessa-volk niet moesten hersteld en gewaarborgd worden.

Ik had nu niet te kampen met de autocratie van de Bataviasche predikanten, maar met de autocratie van de hoofden van gewestelijk bestuur, met die van regenten en districtshoofden vooral, die, almachtig over de dessa-hoofden, die almacht niet licht uit hunne handen gaven.

Eenparig werd er tegen het herstel van die oude rechten geadviseerd; maar als argument vooral voerde men aan, dat die periodieke verkiezingen beweging, onrust in de dessa's zouden teweegbrengen. De statistische opgaven maken uit, dat in den regel $\frac{1}{5}$ van de dessa-hoofden in een district jaarlijks ontslagen worden of sterven. Wanneer er geen beweging, geen belangstelling was, zou er geene reden bestaan om hun het recht terug te geven? Maar in het geheele archief van Koloniën was geen enkel voorbeeld te vinden, dat de verkiezing van een dessa-hoofd aanleiding heeft gegeven tot verstoring van rust en orde, maar beweging, belangstelling is er. Ze hebben geen stroobiljetten, geen program van actie, maar wat ze wel doen, dat is dat de candidaat aan zijne kiezers de belofte doet, dat hij meer billijkheid zal betrachten bij de oproeping en verdeling van heeren- en cultuurdiensten; dat hij den druk van belastingen in geld, die op de dessa ligt, meer evenredig en billijk zal verdeelen; dat gunstbetoon een einde zal nemen. In het Oosten zoowel als in het Westen blijkt het dat wanneer de candidaat zijn zetel veroverd heeft, hij zijne beloften niet altijd gestand doet.

Maar het Nederlandsche volk heeft dit voor dat het, na eene periode van vier jaren, rekenschap kan vragen waarom de beloften niet gehouden zijn; maar aan den inlander is dat aloude recht ontnomen. Hij durft over zijne hoofden niet klagen, omdat de kwaadste voor het volk dikwijls de beste is voor de uitvoering der bevelen van het bestuur.

Ik vraag den Minister geen revolutie, maar restauratie van dat aloude recht van de dessavolkers, door Baud genoemd: het paladium van de Javaansche vrijheid.

Ziedaar een veld van werkzaamheid voor den Minister; met voordacht zijn punten gekozen die in zijne richting liggen, waarop wij ons ontmoeten kunnen.

Geloof mij, Mijnheer de Minister, op onzen leeftijd, wanneer wij iets tot stand willen brengen, moeten wij zoeken naar wat ons vereenigt, en tijdelijk laten rusten wat ons te veel verdeelt. Wat ook uwe denkbeelden zijn over quaestien van Staat, van school, van Kerk, wees als Minister van Koloniën op staatkundig koloniaal gebied niet doleerend maar irenisch. Wijst ons niet af, nu wij u te gemoet treden; geeft ons eene duidelijke, meer geruststellende, bevredigende verklaring wat de zending en de subsidiën voor het onderwijs betreft, dat wij vrede kunnen hebben met de begrooting, die hier voor ons ligt. Dwingt en dringt ons niet onnoodig in de oppositie die, ik behoef dit niet te zeggen, dan niet anders dan ernstig kan zijn.

Stel u niet tevreden met onder allerlei reserves en voorbehoud, ja, met duidelijke uitdrukkingen van bezorgdheid en wantrouwen, tijdelijk geduld te worden. Gij zoudt dan een ellendig ministerieel leven, uwer onwaardig, eenigen tijd kunnen rekken; ellendig omdat er niets van beklijven zou of van overblijven.

Krachteloos en machteloos als ge zoudt zijn als orgaan van het volk en der vertegenwoordiging bij de Kroon, krachteloos als vertegenwoordiger der Kroon in het Parlement, krachteloos in de minderheid, eerlang geïsoleerd in den Ministerraad, krachteloos tegenover de hoogere en lagere dragers van het gezag in Indië, die, in afwachting van de dingen die komen zullen, de aanschrijvingen en bevelen in advies zullen houden of wel om nadere inlichtingen zullen terugzenden.

Maak dat wij in den kalmen en bedaarden geest, dezer Kamer eigen, niet alleen met u kunnen samenwerken, maar dat wij u ook in het belang van Indië, wat wij beiden liefhebben en waaraan wij onze beste levenskrachten wijden, u met vertrouwen kunnen steunen.

De verdere beraadslaging wordt verdaagd tot den volgenden morgen te 11 uren, en de vergadering gescheiden.

VERBETERING.

In de rede van den heer *Fransen van de Putte*, voorkomende op blad. 37, kol. 1, reg. 4 v. o., staat: Dinsdag; lees: »Donderdag».

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over het ontwerp van wet tot verzekering van de toepassing van bij het Wetboek van Strafvordering en bij de wet van 15 Januari 1886 (*Staatsblad* n°. 7) toegelaten vrijheidsbeneming.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

Naar aanleiding van het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit de Eerste Kamer, over het bovenvermeld ontwerp van wet, heeft de ondergeteekende de eer in de eerste plaats mede te deelen dat hij het zich ten plicht heeft gerekend om den Koning in overweging te geven het reeds vroeger aan de Tweede Kamer ingediende, doch destijds onafgedaan gebleven ontwerp van zijn ambtsvoorganger andermaal te doen toekomen aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Wel behoeft één arrest van den Hoogen Raad niet altijd onmiddellijk te leiden tot aanvulling van de leemte, die volgens dat arrest in eenige wet bestaan zou, doch met het oog op het groote belang van het onderwerp, waarop het arrest van den Hoogen Raad van 3 October 1887 betrekking heeft, en de moeilijkheden, welke door de daarin gehuldigde leer van ons hoogste rechtscollege in de praktijk kunnen en zonder nadere voorziening ongetwijfeld vroeg of laat zullen ontstaan, rekende de ondergeteekende zich slechts verantwoord door deze, voor zooverre van hem afhing, te trachten te voorkomen.

Dat het ontwerp als het ware een vrijbrief uitreikt aan de ambtenaren van het openbaar ministerie om eene woning, waarin zij vermoeden dat een verdachte zich ophoudt, zelfs bij nacht binnen te (doen) dringen, kan slechts gedeeltelijk worden toegegeven. Men verliese niet uit het oog, dat volgens het Wetboek van Strafvordering aan *verdachten* alleen de vrijheid kan worden ontnomen 1°. bij ontdekking op heeterdaad, en wel zeer tijdelijk (art. 41 alin. 2 van het Wetboek) of voor weinig langeren duur naar den aard van het gepleegde strafbaar feit (art. 45 j^o. 54) 2°. op bevel van den rechter-commissaris (art. 79). Dat de executie van de bevelen, waarvan sprake is in de artt. 45 en 79, ook in woningen moet kunnen plaats hebben, zal wel niet worden betwist. De bedenkelijk geachte vrijbrief geeft dus alleen recht om het forceeren van eene woning te bevelen bij ontdekking op heeterdaad. En dit is juist het geval, waarin door velen de inachtneming van vormen bezwaarlijk wordt geacht.

Men zou dus het forceeren van woningen door de ambtenaren bedoeld bij art. 39 van het Wetboek van Strafvordering, willen toelaten en het te gelijker tijd bedenkelijk achten, dat hooger geplaatste ambtenaren in hetzelfde geval dat forceeren zouden kunnen bevelen.

Evenmin kan worden beaamd, dat de zoogenaamde vrijbrief zal leiden tot de vrijheid om bij een ieder huis-zoeking te doen zonder rechterlijk verlof. Ontziet een ambtenaar, die ingevolge de bepalingen van het ontwerp is binnengekomen om naar een persoon te zoeken, zich niet

om van de gelegenheid gebruik te maken om tevens naar zaken te zoeken, dan gaat hij zijne bevoegdheid te buiten en hij zal disciplinair worden gestraft. Tegen ongeoorloofd papieronderzoek waakt bovendien art. 370, 2de lid, Wetboek van Strafrecht.

In geen geval echter gaat het ontwerp op dit punt verder dan de praktijk dusver hier en daar medebracht.

De bestrijders toch van de leer van den Hoogen Raad moeten aannemen, dat het Wetboek van Strafvordering, van de bevoegdheid tot binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner bij het zoeken naar personen niet ipsis verbis gewagende, die bevoegdheid onderstelt. En wanneer zij wordt ondersteld, bestaat gelijk gevaar voor overschrijding van bevoegdheid als wanneer zij, gelijk bij het ontwerp, uitdrukkelijk wordt verleend. Trouwens is het noodig, dat tegen overschrijding van bevoegdheid in dezen strengere bepalingen worden gemaakt, dan is het Strafwetboek en niet dit ontwerp daarvoor de aangewezen plaats. De wetgever van 1881 achtte een strenger ingrijpen dan bij art. 370, 2de lid, Wetboek van Strafrecht is geschied, niet wenschelijk (*SMIDT*, deel III, bl. 80 volg.).

Men vreeze niet, dat de wijze van uitvoering van bevelen tot vrijheidsbeneming, zooals die in het ontwerp is geregeld, in de toekomst regel zal worden. Bepalingen als deze voordracht inhoudt moeten er zijn, zullen niet telkens met vrucht arrestatiën kunnen worden verijdeld. Bestaan zij, zoo zullen zij juist wegens haar bestaan, vermoedelijk weinig behoeven te worden toegepast.

De bezwaren, tegen dit ontwerp gerezen ten aanzien van de executie van strafvonnissen, zullen in de praktijk inderdaad van niet zoo groot gewicht blijken te zijn.

Waar aan den eenen kant gewezen wordt op het gevaar, dat al te licht zal worden overgegaan tot het binnendringen van woningen, klinkt het vreemd, dat aan den anderen kant meer eenvoudige vormen worden gewenscht, zelfs min of meer de wenschelijkheid wordt uitgesproken om bij het forceeren van eene woning in geval van ontdekking op heeterdaad, vormen achterwege te laten.

De Grondwet eischt echter ook voor het laatstbedoelde geval de inachtneming van vormen. Eene wet van geheel gelijke strekking, n. l. die van 16 December 1886 (*Staatsblad* n°. 213), eischt de inachtneming van dezelfde vormen als het ontwerp noemt; de in het Verslag aangehaalde wetten beoogen den toegang te verleen tot geheel andere doeleinden.

Bij de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit de Tweede Kamer was de ondergeteekende bereids in de gelegenheid, met verwijzing naar de Memorie van Toelichting der voordracht, te verklaren, dat het ontwerp ook toepasselijk is op bevelen van medebrenging van onwillige getuigen. Er is geen reden denkbaar, waarom het niet mede toepasselijk zou zijn op bevelen van medebrenging van beklaagden, tegen wie rechtsingang is verleend, maar die weigeren te verschijnen op de dagvaarding van den rechter-commissaris (art. 96 Wetboek van Strafvordering). Immers ook in dit geval is er sprake van bij het Wetboek van Strafvordering toegelaten vrijheidsbeneming.

Ook op de vraag of de ambtenaar van het openbaar ministerie in mogelijke gevallen zelf als lastgever in eene woning tegen den wil van den bewoner kan binnentreden, vindt men het antwoord in die memorie ad art. I: »Niets belet den lastgever om desverkiezende den lasthebber te vergezellen.»

De inhoud van het proces-verbaal is, naar het oordeel van den ondergeteekende, eene zaak van administratieven aard. Het ligt voor de hand, dat daarin melding zal worden gemaakt van de weigering van toegang en van den verstrekten last tot binnentreden. De redactie moge te wenschen overlaten, aan duidelijkheid ontbreekt het haar niet. Voor die duidelijkheid doet het weinig af of men in art. II eene toekenning of eene beperking van bevoegdheid wil lezen. Naar het oordeel van den ondergeteekende bevat het artikel beide.

De uitdrukking: »bepaald noodig» is gebezigd om te doen uitkomen, dat niet te lichtvaardig bevelen tot binnen-